

МОЯ УЛЮБЛЕНА ЖІНКА (пам'яті Лариси Крушельницької)

Мій есей про Ларису Крушельницьку містить лише коротко викладені особисті враження та спомини від зустрічей з цією дивовижною Людиною.

Знайомством з пані Ларисою я зобов'язана своїй тітці Тамарі Мовші. Вони товаришували з 1950-х років з експедицій Тамари Сергіївни Пассек, і ще до нашої першої зустрічі, я неодноразово чула про Ларису. Власне з Тамарою я і приїхала на Дністер у с. Непоротове в експедицію Лариси Крушельницької, де дослідженнями під пізнішим культурним шаром була відкрита трипільська площадка і знадобився фахівець-трипіллезнавець.

Ті мої перші враження радше на відчуттях: красива впевнена жінка, яка однаково добре та розважливо спілкується як з селянами забутого Богом села, так і з різновіковими учасниками експедиції, щоденні поїздки на розкоп на інший берег затягнутого туманом Дністра поромом, готування їжі на вогнищі... Тільки зараз починаю розуміти, що саме завдяки україномовному середовищу експедиції Лариси Іванівни почав зникати мій сором (!) говорити українською, а до лексики додалися такі екзотичні для мене слова як “начиння” (по відношенню до посуду: “Хто сьогодні митиме начиння?”), “звірі” (тобто фрукти в компоті). Але найбільш та назавжди – емоційно забарвлений вислів пані Лариси, як відповідь на будь-які неприємності – “Хай мастять собі голову!”

Рис. 1. Лариса Крушельницька (зліва) з подругою Тамарою Мовшею

Наступна зустріч – так само на Дністрі, але вже в експедиції Тамари Мовші у с. Жванець. Несподівано, як веселка, і така сама яскрава, проїздом до Львова з'являється Лариса Іванівна. Довга квітчаста спідниця, намисто, перстені (“І чого вона їх начепила?” – дивується господиня хати, яку ми знімаємо). Гостює недовго, і з Кам'янця-Подільського літаком летить до Львова. Я досі можу відтворити ці події, як кіноролик. Отже. Глибоко радянські часи, провінційний аеродром з літаками на кшталт “кукурузників”, доволі багато народу. Квитки вже куплені,

Лариса Іванівна десь відійшла. Ми сидимо з її речами, яких є декілька валіз. По радіо вже 2–3 рази оголошують, щоб пасажир такого-то літака, що летить до Ужгорода, зайняв своє місце. Підходить Лариса Іванівна і СПОКІЙНО каже: “О, то це ж мій літак, то він летить через Львів”. Ми хапаємо частину валіз і біжимо на летовище, благо доступ туди вільний, моя заполошлива тітка підганяє Ларису Іванівну, яка СПОКІЙНО та доволі ПОВІЛЬНО йде до літака. Підходить, піднімається всередину, зручно вмощується на лавці, яка розташована вздовж стіни цього літального апарату, розправляє довгу квітчасту спідницю та СПОКІЙНО каже: “То я вже сіла. Можна їхати”. Коли кілька років тому я нагадала Ларисі Іванівні історію, яка трапилась з тим перельотом, вона стисла плечима, бо геть її не пам’ятала. І я зрозуміла – для неї в тому не було нічого ексцентричного, нічого надуманого чи демонстративного – просто достойна поведінка впевненої в собі людини.

Рис. 2. Лариса Крушельницька разом з донькою Тетяною (сидять на передньому плані) в експедиції Тетяни Пасек, 1950-ті роки

Наступні кільканадцять років – це лише короткі зустрічі, переважно в Києві: на конференціях, в Інституті, на захисті докторської дисертації Лариси Іванівни. Або новини, що розповідає Тамара: Лариса хворіє, Лариса очолила Бібліотеку імені В. Стефаніка (ти уявляєш??), Лариса приїжджала, була в мене. При цих зустрічах, навіть недовгих, завжди відчуття, що людина поруч з тобою – інакша, ніж решта. Зовні – бо завжди елегантно вдягнена, але головне – сильніша, відвертіша, вільніша, впевненіша, повсякчас має власну сформовану точку зору та її висловлює, якщо того вимагає ситуація, – може бути суворою та наполегливою, але завжди залишається чарівною.

Наступні враження пов’язані переважно зі Львовом. Я потрапляю у Львів взимку по дорозі з моршинського санаторію, подзвонивши Ларисі Іванівні та запитавши, чи може вона мене прийняти, бо не маю, де зупинитися (а на дворі тяжкі 90-ті). “Та приїжджай, дитино, ми тебе переночуємо”, – каже пані Лариса. Потрапляю до її помешкання вже ввечері, затемна і гублюся в часі: рояль, обкладені кахлем печі, якими досі обігриваються кімнати (щоправда із заведеним в них газом), скриня, ліжники, великий портрет неймовірно гарної жінки (Галини Левицької – матері Лариси Іванівни), по стінах та на книжкових полицях – купа картин,

більшість з яких, як виявилось, намальовані пані Ларисою, та ще більше фотографій. І, звісно, звірі – пси та коти, які в домі Лариси Іванівни не переводились.

Той візит був коротким, але відтоді я поверталася до Львова, до цього затишного помешкання доволі часто – на день чи декілька, сплановано чи спонтанно. Там завше було добре, а пані Лариса з роками не переставала вражати своєю працездатністю, внутрішньою силою, налаштованістю на позитив. А ці смачні страви, приготовлені нею, а обов'язково блюдечко під горнятком, серветка, цукор у срібній цукерниці... Довершена краса побутових речей та щоденних звичних справ... *“Ларисо Іванівно, як Ви то все встигаєте?” “Та мушу встигати, дитино”,* – відповідає з посмішкою. Ненав'язлива турбота: *“Віто, ти візьмеш бутерброда з собою, чи хочеш спробувати львівських пляцків?”*

З тих приїздів найбільше запам'ятався один, коли я привезла до відділу археології Інституту українознавства свою дисертацію для відгуку провідної установи (на той час ще існувало таке правило). Несподівано швидко завершила з усіма справами та мала кілька вільних днів. Був початок літа, тепло. Зранку ми з Ларисою Іванівною неспішно снідали, тоді я відправлялася у подорож містом, або всідалася з книжкою в садочку у внутрішньому дворіку, в який виходили вікна квартири, а ввечері ми багато розмовляли... Скільки несподіваних розповідей з життя пані Лариси мені пощастило тоді почути! Про дитинство, про війну, про особисте. Проте найбільш вразило в одній з розповідей те, що завжди вирізняло Ларису Іванівну – вміння радіти життю. Історія розгорталась на тлі тяжких повоєнних часів, коли несподівано померла мати, донька була ще маленькою і впевненості у тому, що станеться завтра, не було жодної – в коридорі завжди стояла приготовлена про всяк випадок валіза з найнеобхіднішими речами, бо прийти з арештом могли будь-коли... В цей час Лариса Іванівна запросила до себе пожити родину колег з малою дитиною, яким не було, де мешкати. В розповідях про стояння в чергах по хліб (хтось на світанку займав чергу, потім підходив інший), перелаштування одягу, лікування хвороб нема скарг та негативу. Розповідь іронічна та трохи ностальгічна. І раптом те, що зовсім несподівано, що дійсно вражає: *“Навіть не уявляєш, ЯК ВЕСЕЛО МИ ТОДІ ЖИЛИ!”*

Власне те саме світло йде і зі сторінок автобіографічних книг Лариси Іванівни. Навіть коли вона описує страшні трагічні речі. Я досі не можу збагнути, як вдалося написати *“Рубали ліс... Спогади галичанки”*, книгу про рід Крушельницьких та Левицьких, так, щоб читач відчув весь біль, всю невідворотність та жах подій і при тому провести всіх головних героїв (у тому числі 6-річну Ларису) через усі страшні випробування з гордо піднятою головою. В книзі нема цього улюбленого українського надриву, надламу, а натомість є впевненість та віра.

Що вже казати про книгу *“Звірятка у моєму житті”*, оздоблену малюнками Лариси Іванівни? То взагалі психотерапевтична книга. Її треба читати для покращення настрою та позбавлення від депресії. Моя улюблена розповідь там – *“Чорна”*, про ластівку, яку маленька Лариса вигодовувала разом зі своїм приятелем Левчиком та з якої врешті-решт виросла ворона. Тримаю в руках перевидання *“Звіряток”*, подароване нам з сином на Львівському книжковому Форумі 2014 року: *“Усім нащадкам родини Корвін-Піотровських, З теплотою, Л. Крушельницька”*. Тобто, усім моїм онукам.

Впевнена, що про всі здобутки Лариси Іванівни як вченого, громадського діяча, директора бібліотеки буде написано багато розумних та потрібних текстів. Але для мене особисто, попри безумовну повагу до тих усіх речей, вона передусім залишиться неперевершено чарівною жінкою, якій завжди хотілося наслідувати. А ще, я обов'язково знайду записаний колись рецепт сирника від Лариси Крушельницької та спечу його і пригощу друзів у пам'ять про неї.

Вікторія КОЛЕСНІКОВА

Стаття: надійшла до редакції 15.11.2017

прийнята до друку 16.11.2017